

Рецензия на дисертационен труд на тема:

Методът на концептуалния анализ в аналитичната философия

Автор: Христо Вълчев

Дисертационният труд на Христо Вълчев е в обем от 172 страници, които, приравнени към стандартни, се равняват на около 217. Използваната литература възлиза на 117 заглавия, огромното мнозинство от които са на английски език.

Целите на автора са: 1) да опише метода на концептуалния анализ (КА) и 2) да го защити срещу критики (с. 5). В една от задачите, необходими за изпълнението на 1), Вълчев постига важен резултат, който не е формулиран като цел на работата, а именно – дискусия върху и преценка на различните начини, по които методът на концептуалния анализ може да бъде подобрен.

Първата част на дисертацията е посветена на подробна реконструкция на концептуалния анализ и други логически и епистемологически въпроси, пряко свързани с метода. Христо Вълчев прави задълбочен преглед на редица съвременни и квази-съвременни текстове, които се занимават експлицитно с метода и на базата на това формулира общоприетото разбиране за концептуален анализ. Това разбиране, според дисертанта, е следното:

„[К]онцептуалният анализ е метод, състоящ се в разглеждане от креслото на възможни случаи на езикова употреба с цел да се посочат необходими и достатъчни условия за приложимостта на дадено понятие.“ (с. 32)

На с. 34 тази формулировка е дадена по по-прецизен начин, който показва, че очакваният резултат от концептуалния анализ е формулиране на еквивалентност ($\forall x F(x) \Leftrightarrow G(x)$) между изречения, съдържащи два предиката, като единият от тях (G) генерализира необходими и достатъчни условия за семантичната приложимост на онзи предикат, с чийто анализ се занимаваме (F). Допълнително изискване към резултата от КА е ($\forall x F(x) \Leftrightarrow G(x)$) да е изречение, което е аналитично, т.е. такова, което, по думите на автора, е „истинно само въз основа на фактите относно значенията на езиковите изрази“ (ibid.), а не такова, което е истинно и въз основа на екстралингвистични факти. Запазването на разграничението между аналитични и синтетични изречения е следователно ключово за експликацията на метода. Това запазване е защитено от автора

чрез специфична интерпретация (стр. 82-83) на Куайновата критика на разграничението между аналитични и синтетични твърдения, според която Куайн смесва предикатите „априорно“ и е „аналитично“. Вълчев, в съгласие с Х. Пътнам, отбелязва, че аналитичните твърдения не са априорни по дефиниция, което му позволява да запази заключението, че трутмейкърите на аналитичните твърдения, подобно на трутмейкърите на синтетичните твърдения, са факти, но, за разлика от тези на синтетичните твърдения, това са единствено *езикови* (или интралингвистични факти).

До края на първата част на дисертацията, определението на концептуалния анализ се разширява, за да интегрира приемливи реформи на метода. Критериите за приемливост на дадена реформа, които авторът прилага, са два – *ползност* и *близост*, като вторият критерий е отговорен за това реформата, независимо от ползността си, да не е радикална с оглед на общоприетото разбиране за концептуален анализ. На базата на тези два критерия, Христо Вълчев приема две подобрения за концептуалния анализ: 1) КА да посочва не само необходимите и достатъчни условия за приложение на анализирания предикат, но и такива условия, които са само достатъчни или само необходими и 2) възможност КА да не се провежда „от креслото“, а да включва емпирично изследване на начина на говорене с оглед на определяне на условията за приложимост на даден предикат. Окончателната дефиниция за КА, предложена от Христо Вълчев, изглежда така:

„Концептуалният анализ е метод, състоящ се в разглеждане на възможни случаи на езикова употреба с цел да се провери дали дадено твърдение от типа „ $\forall x, F(x) \Rightarrow G(x)$ “ е аналитично.“ (с. 52)

Това определение е формулирано чрез задълбочена и прецизна дискусия, в процеса на която се доизясняват и други методологически въпроси, свързани с КА – например, видовете концептуален анализ, приложенията на концептуалния анализ във философията, както и епистемологическите проблеми на обосноваването на метода. Резултатът от първата част на текста е систематична, аргументирана и практически пълна реконструкция на метода на концептуалния анализ. Обобщаването на разнородни текстови източници и формулирането на съобразена с тях дефиниция на „концептуален анализ“ е впечатляващо с оглед на факта, че в общия случай аналитичната философия, към която дисертацията принадлежи, е несистематична и „частите“ на различните дисциплини се намират в състояние на неподреден пъзел.

Във втората секция дисертантът преминава към мащабна реконструкция на разнообразни критики към КА и към детайлни и, по моя преценка, в повечето случаи добре обосновани отговори. Сред най-важните критики, които Христо Вълчев реконструира, са, струва ми се, „парадоксът на анализа“, „надеждността на езиковите интуиции“ и „предметът на философията“.

Според парадокса на анализа, даден анализ е или неверен, или неинформативен. Последното се дължи на факта, че изреченията, които са резултат от концептуален анализ, са по същество тавтологии, в случай, че са истинни. Контрааргументите на Вълчев срещу възможността парадоксът на анализа да се разглежда като основание за допускането, че концептуалният анализ е безсмислен, са убедителни. Представени накратко, те утвърждават, в съгласие с изследвани в първата част на дисертацията позиции, че концептуалният анализ тренира особен вид компетентност, която Г. Райл, да речем, нарича езикова „картография“, а именно компетентността не просто да се използва език, а да се описва и систематизира употребата му. В допълнение, в случай, че някой учи значението на даден предикат посредством концептуален анализ, обвинението в неинформативност очевидно отпада. Бих обобщил, че линията на защита на концептуалния анализ не може да бъде оставена изцяло на философия на езика. Адекватността на и ползата от метода непременно изискват епистемологически съображения.

Струва ми се обаче, че е налице проблем в аргумента на Вълчев срещу критиките, повдигани срещу концептуалния анализ от страна на представителите на сравнително „младата“ дисциплина „експериментална философия“. Дисертантът правилно отбелязва, че даденото в дисертацията определение на КА е съвместимо с експерименталната философия. Защо тогава е нужна експлицитна защита на КА „от креслото“? Вълчев привежда две хипотетични основания в защита на КА „от креслото“: 1) за малки езикови общности, интуициите, които обосновават изводите от КА (с. 139), са непроблематични и 2) дори за големи езикови общности въпросните интуиции са непроблематични, доколкото са „уеднаквени“ от това, че „[в] наши дни са налице задължително образование, провеждащо се по еднаква за всички програма, масови медии и интернет.“ (ibid.). И в двата случая обаче, доколкото липсва емпирично изследване, което да потвърди предположенията на Вълчев, могат да се предположат редица сценарии, при които езиковите интуиции не са „уеднаквени“. Масовото образование, например, не гарантира равномерно разпределение на езикови интуиции, интернет може да работи в

точно обратна посока в зависимост от съдържанието, което говорителите усвояват в мрежата, а в малките езикови общности винаги могат да се допуснат грешки при ученето на езика. Казано по друг начин, дори дисертантът да е прав в тези две предположения, доколкото и двете са с емпиричен характер, не е ли уместно правотата му да бъде потвърдена чрез средствата на експерименталната философия?

Бих поставил и един проблем към възражението, което Вълчев дава срещу критиките на КА, произтичащи от дискусиите върху това какъв е предметът на философията. Съвременната алтернатива на КА може да се привиди в т.нар. „натурализъм“, защитаван от Х. Корнблит, например. Според натурализма (в тази му форма), философията не се занимава с изследване на езика (или понятията), а с изследване на света, което я доближава до характера на „естествените“ науки. Вълчев посочва, че „тъй като много философи изследват именно различни понятия“ (с. 153), позицията на Корнблит „изглежда неистинна“ (ibid.). Нека тогава се върнем към тематиката на първата част на текста, където дисертантът защитава позицията, че това, което прави аналитичните изречения истинни, не е нещо различно от специфичен факт, а именно – *езиков* факт. Не следва ли да приемем, че след като КА, като основен за философията метод, конструира изречения, които са истинни по силата на специфичен вид факти, КА е всъщност напълно съвместим с натурализма, т.е., с тезата, че философията не се занимава с понятия, а със съставения *и* от езикови факти свят? Това мое предположение се допълва и от интеграцията на експерименталния метод към защитаваното в дисертацията определение за концептуален анализ, доколкото една изследователска дисциплина, която се занимава със света, обикновено може да се характеризира тъкмо с тези два компонента: 1) изреченията ѝ са истинни по силата на факти и 2) връзката между изречение и факт, грубо казано, се смята за емпирично проверима.

Тъй като е невъзможно да изброя всички положителни впечатления от текста в пълна реконструкция, ще споделя основни постижения на дисертацията в няколко точки:

1. Текстът е структуриран отлично. Структурните части отговарят на тематичната си специфика и се разклоняват в пълна съгласуваност с общата „посока“ на дисертацията.
2. Дисертацията е написана на ясен и прецизен език, както отива на един текст, заявил принадлежността си към аналитичната философия.

3. Трудът на Христо Вълчев може да се разглежда като изключително подробен аргумент в защита на широко дискутирания в съвременната философия метод на концептуалния анализ. Така дисертантът практически реализира принос към съвременната (в смисъл на протичаща към момента на четене на рецензията) дискусия между привържениците на концептуалния анализ и тези на натурализма.
4. Методът на концептуалния анализ е описан и обяснен чрез няколко авторски конструирани компонента. Текстът представлява свидетелство за научния растеж на дисертанта, защото включва ключови концепции и разграничения, разработени от автора в текстовете му, защитени за придобиване на бакалавърска и магистърска степен.
5. Редица примери за приложение на концептуалния анализ във влиятелни съвременни дисциплини допринасят към яснотата на текста и демонстрират значителната ерудиция на Христо Вълчев в полето на аналитичната философия.
6. Завършвам с най-важното – трудът на Христо Вълчев, според мен, е образец за академична философия и може да се използва, за да се онагледи трудното за българската академична среда разграничение между философия и история на философията.

Освен, че, разбира се, гласувам „за“ присъждането на научна и образователна степен „доктор по философия“ на Христо Вълчев, препоръчвам на дисертанта да помисли и за публикация на текста, така че той да е по-широко достъпен. Аз лично възнамерявам да го използвам както за преподавателската си, така и за изследователската си дейност и съм готов да съдействам за такова издание.

Дата:

30.04.2018

Рецензент:

доц. д-р Димитър Елчинов